

СТРУКТУРА ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTI КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Шилінська І.Ф.

Розкрито сутнісний зміст структурних компонентів культури професійного мовлення майбутніх фахівців економічного профілю, а саме: мотиваційного, когнітивного, операційного та аксіологічного. Визначено критерії оцінювання та показники кожного із структурних компонентів досліджуваного феномена. Викремлено три рівні сформованості культури професійного мовлення майбутніх фахівців економічного профілю - початковий, середній і високий.

Ключові слова: культура професійного мовлення, компоненти, показники, рівні культури професійного мовлення.

Упродовж двох останніх десятиріч очевидною постала тенденція посилення жорстких ситуацій у процесі професійної самореалізації фахівців економічного профілю. Це зумовило актуальність проблеми формування нового покоління фахівців економічного профілю, здатних до швидких змін на міжнародному ринку праці. Однією із вимог до фахівців даного профілю є оволодіння відповідним рівнем культури професійного мовлення (КПМ) як складним особистісним соціолінгвістичним утворенням, яке формується та удосконалюється у процесі їх навчально-пізнавальної та професійної діяльності.

Сутнісний зміст КПМ та особливості процесу її формування розглядаються у дисертаційних дослідженнях Т. Гороховської, О. Крсека, Т.Окуневич, К. Клімкіної, І. Мозолевої [1; 4; 8; 3; 6] та ін. Автори пропонують різноманітні методики та технології вдосконалення культури професійного мовлення майбутніх фахівців з позицій різних підходів: діяльнісного, компетентнісного, особистісно-зорієнтованого, системного, культурологічного.

Утім, аналіз науково-педагогічної літератури свідчить про відсутність розгляду проблеми формування КПМ фахівців економічного профілю, зокрема фахівців з економічної кібернетики (ЕК-фахівців).

Актуальність дослідження зазначеної проблеми зумовлює доцільність визначення і адекватної таксономічної верифікації феномену КПМ майбутніх ЕК-фахівців.

Метою статті є визначення критеріїв та рівнів сформованості КПМ майбутніх ЕК-фахівців на основі структурно-функціонального аналізу досліджуваного феномену.

Зміст критеріальної бази КПМ майбутніх ЕК-фахівців відображає зміст структурних компонентів: мотиваційного, когнітивного, операційного та аксіологічного, які взаємодіють між собою за диференційно-інтегральним принципом.

Мотиваційний компонент у структурі КПМ майбутніх фахівців економічного профілю передбачає вихованість потреби смислової диференціації професійної лексики, осмисленість мотивації в осягненні смислу лексичних одиниць професійного мовлення, сформованість наміру верифікації сутнісно-доречного використання лексиконної бази знань. Цей компонент забезпечує реалізацію сутнісних сил майбутнього ЕК-фахівця, актуалізує намір верифікації сутнісно-доречного використання лексиконної бази знань у процесі мисленнєво-мовленнєвої діяльності на рівні лінгвосеміотичних операцій та еемантико-аналітичних дій. Даний феномен (намір) визначається психологами як «афективно-зряджене та інтелектуально організоване функціонально-смісловне поле діяльності, що інтегрує в собі не лише освоєні способи перетворення речей, але й сам досвід освоєння світу і взаємодії з ним» [7, с.143]. Зважаючи на сутнісний зміст означеного феномену як чинника цілісної детермінації поведінки індивіда, в якій відбувається органічне єднання об'єкта й суб'єкта, афекту й інтелекту, ми розглядаємо його в якості системоутворювального чинника.

Когнітивний компонент КПМ майбутніх фахівців економічного профілю передбачає осмисленість концептосфери професійного мовлення ЕК-фахівців, обізнаність із семантичними та функціональними особливостями фахового лексикону, засвоєння алгоритмів смислоутворення та семасіологічного тлумачен-

ня фахового тексту, необхідних для ефективного здійснення професійно-зорієнтованої комунікативної діяльності.

Операційний компонент КПМ майбутніх фахівців економічного профілю передбачає майстерність творчого застосування набутих лексикологічних знань та алгоритму смислоутворення у процесі формування професійно-мовленнєвих умінь, які конкретизуються вимогами Освітньо-Кваліфікаційної Характеристики (ОКХ) до професійної підготовки майбутніх ЕК-фахівців. Йдеться про уміння складати професійні тексти та документи, готувати публічні виступи, вести дискусію, перекладати іншомовні фахові тексти, обговорювати проблеми загальнонаукового та професійно-зорієнтованого характеру, вести ділове листування, виконувати аналітичне опрацювання іншомовних джерел, проводити пошук текстової, графічної, звукової та відеоінформації, а також семасіологічні уміння, а саме: виявляти смислове значення слова у текстах різної тематики (фахової, загальнонаукової, побутової) на основі осмислення приналежності нової лексичної одиниці до актуальної предметної сфери.

Реалізація означених умінь забезпечує успіх майбутнього фахівця економічного профілю у різноманітних професійно-значимих ситуаціях (професійна дискусія, розмова з клієнтом, ділові переговори, аналітична доповідь, публічний звіт).

Аксіологічний компонент КПМ майбутніх ЕК-фахівців передбачає ціннісну самореалізацію майбутнього ЕК-фахівця як мовної особистості. Означена самореалізація здійснюється лише у процесі педагогічної взаємодії суб'єктів співбуттєвого навчання, відповідно до конкретних умов та професійно-значимої мовленнєвої ситуації. Цей компонент відображає сформованість таких професійних та особистісних якостей майбутнього ЕК-фахівця, як: ерудованість, гіпотетико-дедуктивна допитувальність, мислекомунікативна поліфункціональність, комунікабельність, креативність, толерантність, естетичний смак. Наявність зазначених якостей у фахівця економічного профілю свідчить про його особистісно-професійний розвиток.

Структурну модель КПМ майбутніх ЕК-фахівців можна представити наступною схемою (рис. 1.1).

Виходячи із визначеного нами сутнісного змісту КПМ майбутніх ЕК-фахівців можемо виокремити критерії оцінювання кожного із структурних компонентів досліджуваного феномена та виділити найбільш характерні їх показники, що свідчать про відповідний рівень розвитку КПМ майбутніх фахівців економічного профілю.

Рівень сформованості мотиваційного компонента КПМ визначається за допомогою мотиваційно-сміслового критерію. Його показниками визначено: осмисленість вірогіднішої перспективи КПМ для самореалізації ЕК-фахівця; наявність мотивації в осягненні смислу лексичних одиниць професійного мовлення; сформованість наміру верифікації сутнісно-доречного використання лексичних одиниць.

Сформованість когнітивного компонента КПМ майбутніх ЕК-фахівців визначається за допомогою інформаційно-сміслового критерію. Показниками вираження даного критерію є: обізнаність із концептосферою професійного мовлення; обізнаність із семантичними та функціональними особливостями фахового лексикону; осмисленість алгоритмів смислоутворення та семасіологічного тлумачення фахового тексту

Рівень сформованості операційного компонента КПМ майбутніх ЕК-фахівців визначається за допомогою операційно-коригувального критерію. Показниками сформованості операційного компонента КПМ майбутніх ЕК-фахівців є: майстерність творчого застосування набутих лексикологічних знань; уміння здійснювати професійно-мовленнєву комунікацію, які конкретизуються вимогами ОКХ до професійної підготовки майбутніх випускників з економічної кібернетики та семасіологічні уміння.

Сформованість аксіологічного компонента КПМ майбутніх ЕК-фахівців визначається за допомогою оцінювально-формувального критерію. Показниками сформованості аксіологічного компонента КПМ майбутніх ЕК-фахівців є готовність до адекватної самооцінки особистої КПМ, а відтак – здатності до професійного та особистісного саморозвитку.

На основі визначених показників виокремлюємо три рівні сформованості КПМ майбутніх фахівців економічного профілю – початковий, середній і високий.

Початковий рівень сформованості КПМ майбутніх ЕК-фахівців визначається індивідуальним ставленням до професійної мовленнєвої діяльності, слабо розвинутою мотивацією в осягненні смислу лексичних одиниць професійного мовлення на рівні лінгво-семіотичної операції та мотиваційною орієнтацією наміру верифікації сутнісно-доречного використання лексиконної бази знань студентів як процесуальною, поверхневими знаннями майбутніми ЕК-фахівцями концептосфери професійного мовлення, обмеженим фаховим лексиконом, нечітким усвідомленням психологічних механізмів смислоутворення та їх значення для ефективної професійно-мовленнєвої діяльності. Професійне мовлення ЕК-фахівця з початковим рівнем розвитку КПМ характеризується недостатньою сформованістю професійно-мовленнєвих умінь, передбачених ОКХ та необхідних для здійснення ефективної професійно-зорієнтованої мовленнєвої діяльності семасіологічних умінь: студенти недостатньо ефективно здійснюють пошук смислової інформації, зустрічаються з труд-

нощами у процесі визначення смислового значення слова у текстах різної тематики. Продукуючи тексти, майбутній ЕК-фахівець не проявляє творчих зусиль, не намагається активізувати зусилля партнера на розуміння смислової інформації, яка передається у процесі комунікації. Відповідно і сам він також не завжди усвідомлює смислову цінність інформації та значення КПМ у майбутній професійній діяльності.

Середній рівень сформованості КПМ майбутніх фахівців економічного профілю характеризується усвідомленим ставленням студентів до оволодіння КПМ як необхідною складовою їх успішної професійної діяльності, сформованістю мотивації осягнення смислу лексичних одиниць професійного мовлення на рівні семантико-аналітичної дії, мотиваційною орієнтацією наміру верифікації сутнісно-доречного використання лексиконної бази знань студентів як результативною, прагматичним розумінням необхідності реалізації механізмів лексичного смислоутворення та інтерпретації текстів. Студенти достатньо обізнані із концептосферою професійного мовлення та володіють достатнім фаховим лексиконом, застосовують уміння сприймати й аналізувати чужі висловлювання, намагаються створювати власні висловлювання та адекватно їх виражати у різних професійно-значимих ситуаціях, здійснювати пошук смислової інформації з різних джерел, коректно визначати смислове значення слова у текстах різної тематики та цілісний смисл тексту на основі почутої чи прочитаної текстової інформації. Студент розуміє необхідність розвитку особистісних та професійних якостей, важливих для

майбутньої професійної діяльності та важливість того, щоб його висловлювання було адекватно сприйнято іншими партнерами комунікації.

Високий рівень сформованості КПМ майбутніх фахівців економічного профілю характеризується осмисленістю вірогіднішої перспективи КПМ для самореалізації ЕК-фахівця на рівні особистісної цінності, уважним ставленням до власного мовлення та до мови як чинника мислеутворення. Високий рівень сформованості КПМ майбутніх ЕК-фахівців визначається сформованістю мотивації досягнення смислу лексичних одиниць професійного мовлення на рівні мовно-комунікативної діяльності, мотиваційною орієнтацією наміру верифікації сутнісно-доречного використання лексиконної бази знань студентів як сутнісно-видозмінювальною. Майбутній ЕК-фахівець проявляє готовність до діалогу із співрозмовником, піклується про адекватність сприйняття свого висловлювання партнером комунікації. Цей рівень характеризується глибоким осмисленням студентами алгоритму лексичного смислоутворення та тлумачення фахових текстів. Студенти виявляють творчі зусилля у процесі досягнення нових знань, володіють багатим і різноманітним лексиконом професійного

мовлення, сприймають та аналізують чуже мовлення та розуміють необхідність володіння КПМ для успішного здійснення професійної діяльності. Високий рівень КПМ передбачає стійку сформованість професійно-мовленнєвих умінь, передбачених ОКХ та необхідних для здійснення ефективної професійно-зорієнтованої мовленнєвої діяльності семасіологічних умінь. ЕК-фахівець з високим рівнем КПМ прагне до постійного самовдосконалення, саморозвитку та творчої реалізації себе у професійній діяльності.

Здійснений у контексті антропологічного підходу аналіз сутнісного змісту КПМ майбутніх ЕК-фахівців, показників та критеріїв рівня сформованості досліджуваного феномену переконають нас у необхідності створення індивідуальної стратегії розвитку студента як мовної особистості. Для її реалізації педагогічно доцільною є розробка і впровадження суб'єктивно зорієнтованої освітньої технології, пристосованої до сучасного середовища посткультурної доби. Тому наступним етапом дослідження постає пошук відповідного змісту методів, форм і засобів формування КПМ на заняттях з гуманітарних дисциплін студентів економічних університетів.

Література

1. Гороховська Т. В. Формування культури професійного мовлення майбутніх працівників внутрішніх справ: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Тетяна Володимирівна Гороховська. – Хмельницький, 2007. – 21 с.
2. Зимняя И. А. Психология обучения иностранным языкам в школе / Ирина Александровна Зимняя. – М.: Просвещение, 1991. – 222 с.
3. Климкина Е. В. Формирование профессионально-речевой культуры социального педагога в процессе обучения в вузе: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Екатерина Васильевна Климкина. – М., 2003. – 192 с.
4. Крсец О. Е. Формування професійної мовленнєвої культури у студентів медичних університетів як компоненти їх духовності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 «Теорія виховання» / Ольга Євгенівна Крсец. – Луганськ, 2006. – 240 с.
5. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, структура и динамика смысловой реальности / Дмитрий Алексеевич Леонтьев. 2-е, испр. изд. – М.: Смысл, 2003. – 487 с.
6. Мозолева И. А. Формирование профессионально-речевой культуры студентов туристского вуза на основе межпредметных связей: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Ирина Аркадьевна Мозолева. – М., 2003. – 202 с.
7. Нежнов П. Г. Опосредование и спонтанность в модели «культурного развития» / Петр Геннадиевич Нежнов // Вестник МГУ. – Февраль 14. Психология. – 2007. – №1:1. – С.133-146
8. Окуневич Т. Г. Культура мовлення майбутнього вчителя-словесника в умовах українсько-російської двомовності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «теорія та методика навчання» / Тетяна Григорівна Окуневич. – Херсон, 2003. – 20 с.

Шилинская И.Ф.

Структура и уровни сформированности культуры профессиональной речи будущих специалистов экономического профиля

Определена сущность структурных компонентов культуры профессиональной речи будущих специалистов экономического профиля, а именно: мотивационного, когнитивного, операционного и аксиологического. Установлены критерии оценивания и показатели каждого из структурных компонентов исследуемого феномена. Выделены три уровня формирования культуры профессиональной речи будущих специалистов экономического профиля - начальный, средний и высокий.

Ключевые слова: культура профессиональной речи, компоненты, показатели, уровни культуры профессиональной речи.

Shylinska I.F.

Structure and Levels of Forming of Professional-Oriented Speech Culture of the Future Specialists in Economics

The essence of structural components such as motivational, cognitive, operational and axiological of Professional-Oriented Speech Culture of the Future Specialists in Economics has been revealed. Estimation criteria and indicators of structural components of the phenomenon being researched have been determined. Three levels of forming of Professional-Oriented Speech Culture of the Future Specialists in Economics have been specified.

Key words: Professional-Oriented Speech Culture, components, indicators, levels of forming of Professional-Oriented Speech Culture.